

Miljöberikning för idisslare och hästdjur: grunderna

Vad är berikning?

I naturliga livsmiljöer får djur många stimuli som varierar i tid och rum. I sådana livsmiljöer kan de uttrycka ett brett spektrum av beteenden som definierar artens beteenderepertoar. Miljön för domesticerade djur i fångenskap är utformad för att tillgodose biologiska grundbehov (t.ex. vila, utfodring), men är mycket mindre komplex än "naturliga" livsmiljöer. Vissa beteenden såsom lek, eller möjlighet till kontroll över sin miljö ger upphov till positiva känslor hos djur. I torftiga miljöer saknar djuren stimulans och kan inte uttrycka vissa beteenden i sin beteenderepertoar. Som en följd av detta kan de bli frustrerade samt uppleva tristess och en avsaknad av positiva känslor.

För att berika miljön måste man förstå djurens behov och preferenser, vilka påverkas av individen och dess olika egenskaper (t.ex. art eller ras, erfarenhet, utvecklingsstadium). God kunskap om arterna, deras beteende och biologi, är avgörande för att utreda och eventuellt införa relevant berikning.

Med berikning avses ett brett spektrum av förbättringar av den fysiska och sociala miljön, hos lantbruksdjur och andra djur hållna i fångenskap, som erbjuder tillräcklig stimulans och underlättar för djuren att uttrycka starkt motiverade beteenden, vilket främjar positiva känslor och förbättrar djurens välbefinnande. Berikning kan klassificeras i fem kategorier:

- **Strukturell berikning** inkluderar komplexiteten i djurets omgivning och tillhandahållandet av ytterligare resurser (t.ex. gömställen);
- **Kognitiv berikning (sysselsättning)** främjar fysiska eller mentala aktiviteter genom att ge möjlighet till rörelse eller att delta i kognitivt stimulerande uppgifter;

- **Sensorisk berikning** är utformad för att stimulera ett eller flera sinnen hos djuret, och inkluderar stimulering av syn, hörsel, lukt, känsel och smak;
- **Foderberikning** främjar födosöks- och ätbeteende genom att tillhandahålla nya eller varierade fodermedel, eller metoder eller utrustning för utfodring;
- **Social berikning** omfattar sociala kontakter, trygghetskänsla, social facilitering eller inlärning i olika situationer samt forandet av specifika band till artfränder eller individer av andra arter (inklusive människor).

Rättsliga krav

I EU:s lagstiftning om skydd av idisslare och hästdjur nämns inte berikning. Rådets direktiv 98/58/EG om skydd av animalieproduktionens djur nämner dock etologiska (beteendemässiga) behov. Rådets direktiv 2008/119/EG specificerar att kalvar måste ha möjlighet till ögonkontakt och direkt beröring samt måste hållas i grupp från 8 veckors ålder.

I Rådets direktiv 2010/63/EU om skydd av djur som används för vetenskapliga ändamål nämns berikning, med hänvisning till att djuren ska kunna utföra naturliga beteenden och för stressreducering.

Ytterligare överväganden

Berikning anses endast vara berikande om den uppfattas som sådan av djuret, dvs. ger möjlighet att uppfylla beteendemässiga behov samt uppleva positiva känslor och god välfärd. Komplettering av inhysningsmiljön (dvs. att lägga till några få resurser till en i övrigt suboptimal miljö) som minskar en dålig välfärd på kort sikt men som inte är tillräcklig för att främja en god välfärd betraktas därför inte som berikning.

Exempel på berikningar och förväntade effekter

Se artspecifika faktablad om nötkreatur, får, getter och hästdjur för ytterligare information

Fysisk berikning

- **Tillgång till ett motionsområde:** ökar rörelseförmågan och utforskandet; minskar skador på kropp och leder
- **Tillgång till bete:** ökar tiden för rörelse, födosök och utfodring; minskar agonistiskt beteende, hälta och hudskador
- **Visuella hinder eller plattformar:** möjliggör isolering, gömställen och flykt, särskilt i händelse av hot eller konflikt

Berikande sysselsättning

- **Föremål för sugbeteende och lek:** främjar positiva känslor, särskilt hos nyfödda individer; minskar tristess
- **Substrat att rulla i:** främjar pälsvård, hjälper till med värmereglering och skyddar mot parasiter
- **Arbete för att få tillgång till resurser:** främjar psykiskt välbefinnande

Sensorisk berikning

- **Taktil stimulering:** (borstar, träd): främjar putsning; minskar aggressivt och stereotypt beteende
- **Smakstimulering:** ökar konsumtionen vid attraktiva smaker; minskar stress
- **Ljudstimulering:** (kontextberoende) främjar positiva känslor; minskar aggressivt och stereotypt beteende

Berikning vid utfodring

- **Utfodra mångsidigt (samtidigt) och varierat (i tid):** stimulerar foderintag, ger valfrihet och njutning
- **Ändra placeringen av utfodringsplatserna eller sprida ut dem:** ökar tiden för födosök; minskar aggression, onormalt och stereotypt beteende samt hälsostörningar
- **"Slow-feeders":** ökar ättiden
- **Ätbart strömateriale:** stimulerar födosök, minskar stereotypa beteenden

Social berikning

- **Kontakter mellan moderdjur och avkomma:** möjliggör interaktioner mellan moderdjur och avkomma, ökar leken, förbättrar sociala färdigheter, minskar stress
- **Grupphållning:** ger möjlighet till interaktion och kontaktskapande; förbättrar sociala färdigheter
- **Taktila och visuella kontakter hos djur som hålls individuellt:** gör djuren lugnare
- **Positiva kontakter med hanterare:** skapar en positiv relation; minskar stress under hanteringen

Komplexitet och påverkansmöjlighet

Att erbjuda en variation av berikningar, öka miljöns komplexitet och erbjuda djuren föränderliga miljöer, (samtidigt som man undviker överstimulering), samt låta djuren vara aktiva i sin miljö och ge dem valmöjligheter och kontroll, värderas generellt högt av djuren.

Rättsliga krav

De krav som anges är hämtade från EU-lagstiftningen vid tidpunkten för offentliggörandet av detta dokument. Nationell lagstiftning kan vara striktare.

Rådets direktiv 98/58/EG av den 20 juli 1998 om skydd av animalieproduktionens djur

'(...)
[Principerna i direktivet] omfattar bestämmelser om byggnader, foder, vatten och skötsel som är anpassade till djurens fysiologiska och etologiska behov och i enlighet med beprövad erfarenhet och vetenskaplig kunskap. (...)'
(Skäl)

'(...)
Om ett djur ständigt eller vanligtvis är fastbundet, fastkedjat eller fasthållet skall djuret ha ett utrymme som är anpassat till dess fysiologiska och etologiska behov, i enlighet med beprövad erfarenhet och vetenskaplig kunskap.'
(Punkt 7 i bilagan.)

'Djur som hålls i byggnader får inte hållas i ständigt mörker och inte heller utan lämplig vila från artificiellt ljus. Om det naturliga ljuset inte räcker till för att svara mot djurens beteenderelaterade och fysiologiska behov skall lämplig artificiell belysning ordnas.'
(Punkt 11 i bilagan.)

Rådets direktiv 2008/119/EG av den 18 december 2008 om fastställande av lägsta djurskydds krav för kalvar

'(...)
(a) En kalv får inte vara instängd i en enskild box efter åtta veckors ålder, om inte en veterinär har intygat att dess hälsotillstånd eller beteende kräver att den isoleras för behandling. (...)
Ingen enskild kalvbox (med undantag av de boxar, som är avsedda för att isolera sjuka djur) får ha täta väggar utan ska ha genombrutna skiljeväggar som tillåter ögonkontakt och direkt beröring mellan kalvarna. (...)'
(Artikel 3, punkt 1.)

Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/63/EU av den 22 september 2010 om skydd av djur som används för vetenskapliga ändamål

'(...)
(b) Berikning
Alla djur ska ha tillgång till ett tillräckligt utrymme med lämplig komplexitet för att kunna utföra ett brett spektrum av normala beteenden. För att minska stressbeteende ska de ges en viss möjlighet att kontrollera och välja sin miljö. Anläggningar ska använda sig av lämpliga berikningsmetoder som ökar antalet aktiviteter som djuren har tillgång till och ger dem större möjlighet att hantera sin situation. Berikning kan uppnås genom att fysisk träning, födosök, samt finmotoriska och kognitiva aktiviteter som är lämpliga för arten. Miljöberikningen i djurutrymmen bör vara avpassad efter djurens artspecifika och individuella behov. Berikningsprogrammet bör regelbundet ses över och uppdateras. (...)'
(Bilaga III, avsnitt A, punkt 3.3)

Referenser

Botreau, R., Lesimple, C., Brunet, V., & Veissier, I. (2023). Review – Environmental enrichment in ruminants and equines: Introduction. *EURCAW Ruminants & Equines*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7685132>

